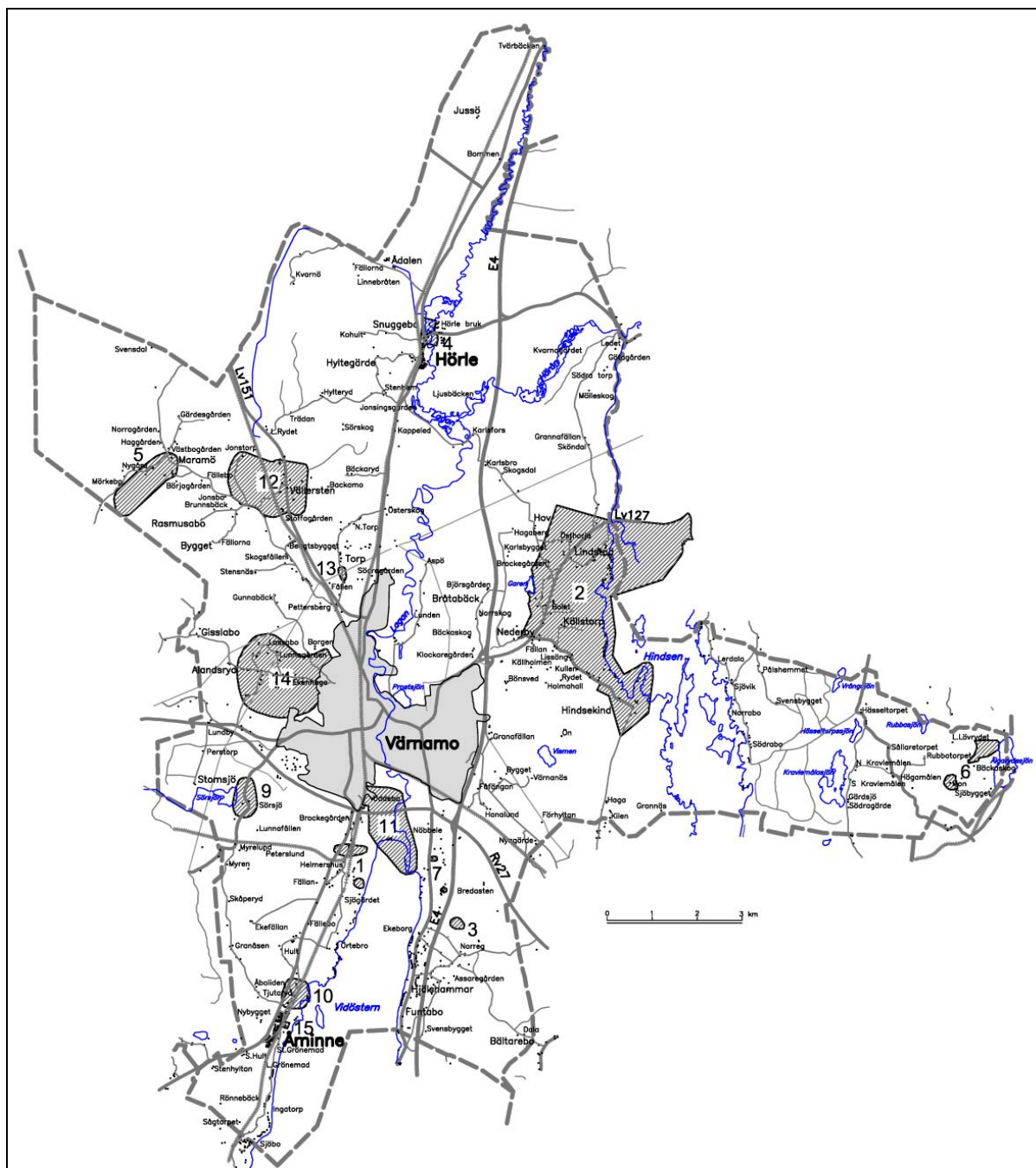

Värt att värna - Värnamo socken

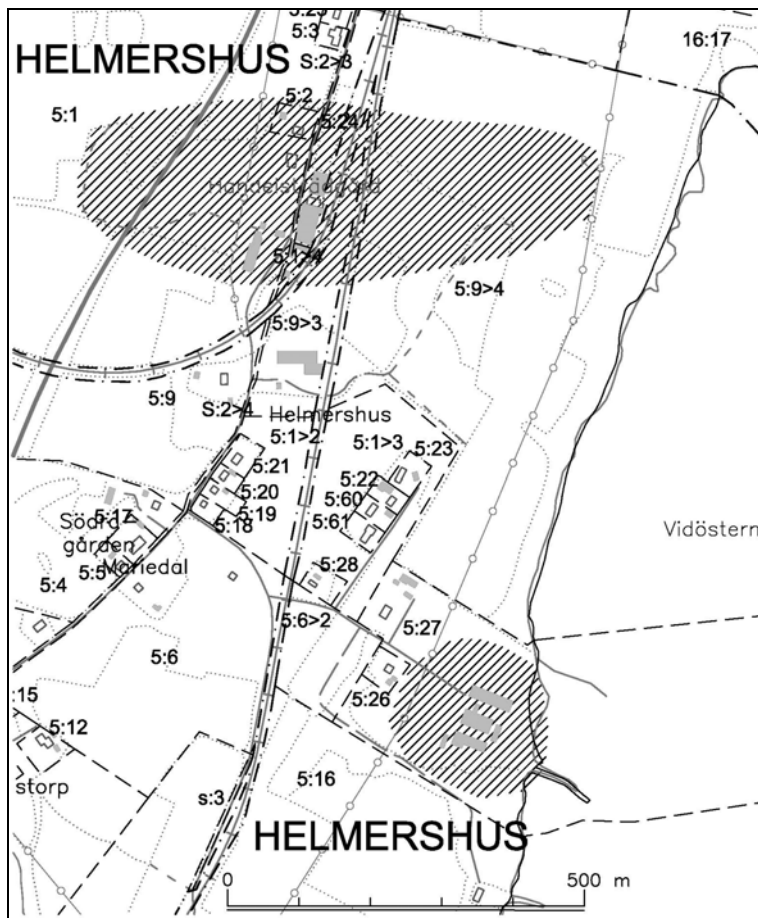

Karta över Värnamo socken, med urval av objekt och miljöer.

”Värnamo” omtalas som socken redan på 1200-talet. Värnamo socken ligger i den centrala, norra delen av Värnamo kommun och omger tätorten. I socknens mitt rinner Lagan. Värnamo socken innefattar den norra delen av sjön Vidöstern och den södra delen av sjön Hindsen. Socknen domineras av ett storskaligt, öppet och flackt jordbrukslandskap i den södra och den östra delen. I den västra delen är jordbrukslandskapet mer småskaligt. Dessa områden är rika på fornlämningar från olika perioder. I den norra delen av socknen intar Hörle bruk en central roll, på en plats där Lagans fallhöjd har nyttjats för olika industriella verksamheter; kvarndrift, järnbruk, kraftstation.

Värnamo socken, inklusive staden, har drygt 20 000 invånare.

1 - Helmershus

Manbyggnaden med flygel (Helmershus 5:1 och 5:2) uppfördes på 1860-talet. Stengrunden efter den äldre manbyggnaden som brann ned, liksom ladugården, på 1840-talet återfinns väster om bostadshuset. Gården har namngivits efter sin ägare på 1600-talet, Helmert Lillie. Bägge bostadshusen är timrade i en våning och har en fasadbeklädnad i gul locklistpanel. Bägge byggnaderna har en frontespis mot gårdsplanen och därunder en veranda med balkong ovanför. Väster om vägen återfinns bl a en stensatt brunn (fornlämning nr 61), vilken antas ha varit platsen för 1600-talets gårdsanläggning. Till gården hörde förutom jordbruk även tegelbruk, kvarn och bränneri. Öster om vägen ligger en handelsträdgård som numera tillhör Helmershus 5:2.

Av tegelbruket (Helmershus 5:27) återstår de f d tegelladorna - den ena har varit torklada och den andra virkeslada - en kontorsbyggnad och en verkstadsbyggnad nere vid sjön Vidöstern. Tegelbruket grundades år 1900 för fabrikation av taktegel.

Manbyggnadens södra fasad på Helmershus 5:1

I ett grustag mellan järnvägen och Vidöstern återfanns i början av 1900-talet ett keramikkrärl med en zigzagdekoration samt en håleggad flintstenssyxa. Dessa gravgåvor tillhör en av de äldsta, kända gravarna i länet (fornlämning nr 55). Fyndet är daterat till mellanneolitikum, ca 2800 – 2300 f Kr.

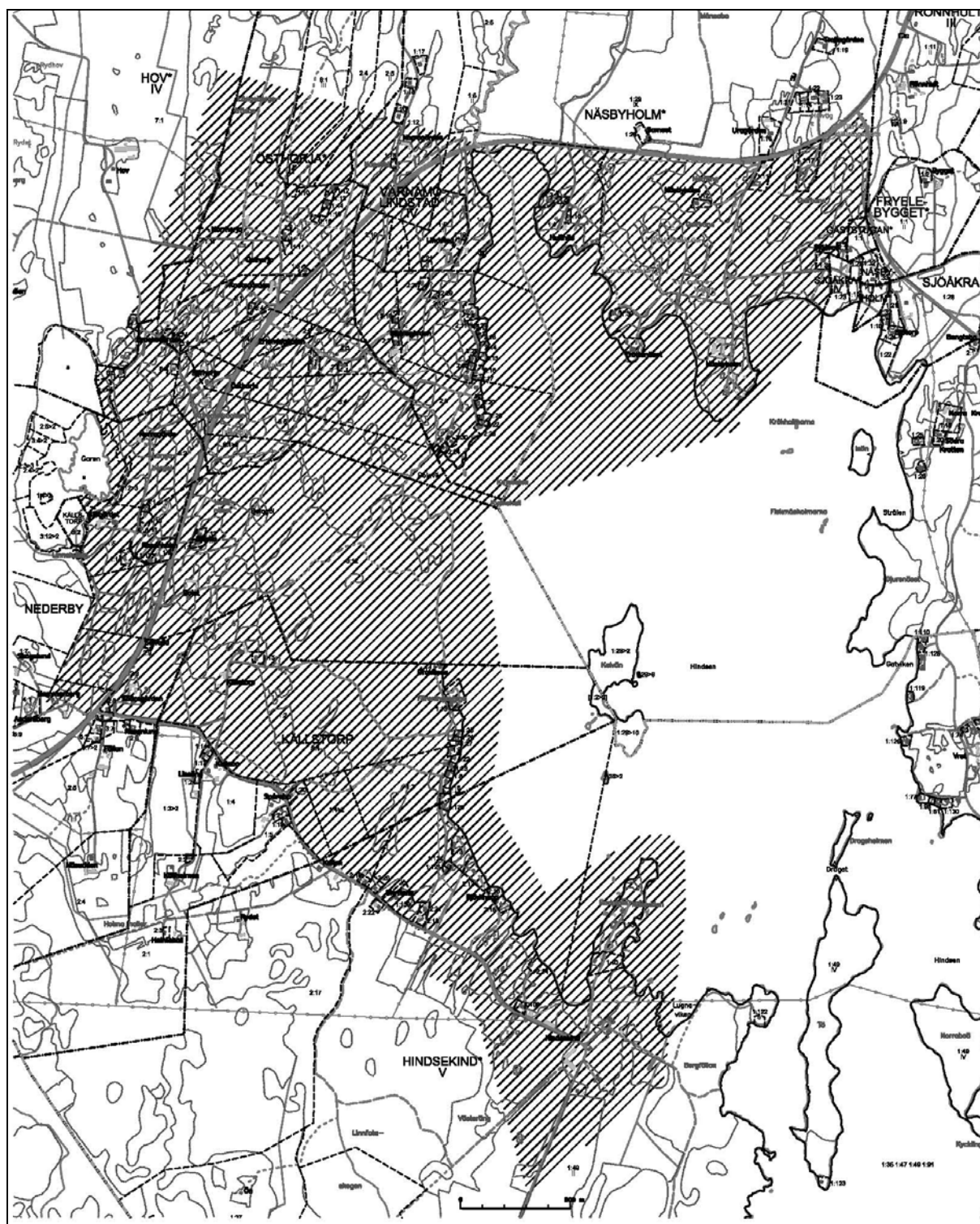
Byggnadsantikvarisk värdering

Till värdena i miljön hör de delar som har ingått i ett större gårdssammanhang med anor från 1600-talet; stengrund efter den äldre manbyggnaden, yngre manbyggnad och flygel, tegellador.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 137, 1984), Värnamo kommun.

2 - Kulturlandskapet norr och nordväst om Hindsen: Hindsekind, Källstorp, Sörhorja, Lindstad, Näsbyholm

Området utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 12, Jönköpings län). Motivering för riksintressestatusen utgör herrgårdslandskapet med en rik fornlämningsmiljö kring sjön Hindsen.

Storgodslandskapet väster och norr om sjön Hindsen präglas av ett öppet jordbrukslandskap med ett stort bestånd av ädla lövträd, främst ek och ett rikt inslag av fornlämningar från brons- och järnålder. Fornlämningarna ligger i anslutning till dagens bebyggelse.

Inom området ligger de större herrgårdarna Hindsekind och Näsbyholm (den senare i Fryele socken) och byarna Nederby, Östhorja och Lindstad.

Manbyggnader och flyglar på Hindsekinds gård (Hindsekind 1:49)

Herrgården Hindsekind (Hindsekind 1:49), är delvis belägen på den i Hindsen utskjutande Näsudden i den södra delen av riksintresset. På Näsudden återfinns resterna efter vad som tros vara en ruin efter en medeltida kastal, dvs. en försvarsanläggning med ett strategiskt läge (fornlämning nr 99). Herrgården har anor från 1200-talet.

Från vägen leder en allé kantad av stora kastanjer upp mot herrgården. Huvudbyggnaden uppfördes 1798 och renoverades och byggdes till 1897 samt restaurerades 1990. Den timrade byggnaden har en hög sockel av storsten, frontespis och en profilerad ockragul locklistpanel. Sadeltaket har avvalmade gavelspetsar och är täckt med enkupigt rött lertegel. De två flankerande flygelbyggnaderna från 1750-talet har även de en profilerad gul locklistpanel, samt brutna tak med enkupigt tegel. Flygelbyggnaderna restaurerades 1988. En hög och välbyggd stenmur, delvis raserad, ligger öster om den södra flygeln. I den f d fruktträdgården väster om huvudbyggnaden återfinns stengrunden efter ett växthus.

Sydväst om huvudbyggnaden återfinns ekonomibyggnaderna. Ett magasin är uppfört i tegel respektive skiftesverk 1873 och har trappgavlar i natursten. På gaveln ut mot vägen finns ett stort rundbågigt spröjsat fönster. Längs vägen nordväst om gården ligger ännu ett magasin med trappgavlar, detta dock helt uppfört i storsten.

Ladugård från 1873 med trappgavel, Hindsekinds gård (Hindsekind 1:49)

Landskapet runt gården har en tydlig godsstruktur med relativt stora öppna fält, och ett stort inslag av ekar. Under 1800-talet lydte ett fyrtiotal torp under Hindsekinds gård.

Sydväst om gården finns en åkerholme med resta klumpstenar, formerade i två domarringar (fornlämning nr 105). Dessa har restaurerats under tidigt 1800-tal. Norr därom finns ett gravfält med stensättningar (fornlämning nr 109).

Nordväst om Hindsekinds gård ligger Källstorps gård (Källstorp 1:2) på ett höjdläge. Gården omges av ett öppet odlingslandskap åt väster och söder, medan blandskog möter gården från norr och öster.

Den timrade manbyggnaden är uppförd 1858 med sexdelad plan, och har en gul profilerad locklistpanel. Huset byggdes till åt öster med en spritputsad byggnadskropp 1949.

Söder om mangården återfinns fägården med vagnsbod och ladugård.

I Sörhorja, på en höjdsträckning ovanför väg 127, ligger ett vackert beläget och väl synligt gravfält från yngre järnålder, kallat "Kummelbacken" (fornlämning nr 126). Enligt traditionen har platsen tjänat som offerplats. På gravfältet återfinns rösen, stensättningar, en treudd, en domarring och resta stenar. En av de resta stenarna, närmast gårdsbebyggelsen Östhorja 3:5, utgörs av en hög och smal sten krönt av en klotformig sten.

"Kummelbacken", gravfält från yngre järnålder vid Sörhorja (fornlämning nr 126)

Manbyggnaden på Östhorja 3:5 utgörs av en faluröd timrad byggnad i 1 ½ våning med halvmåneformade fönster i övervåningen och glasad veranda mot söder. Mangård och fägård åtskiljs av stora ekar. Ladugården i skiftesverk är belägen mellan mangården och Kummelbacken.

Manbyggnaden på Östhorja 3:5

Manbyggnaden på Östhorja 3:4 utgörs av en rödfärgad timrad parstuga i två våningar, byggd på 1870-talet. Ekonomibyggnaderna med ladugård, bod och källare, ligger norr om manbyggnaden.

De båda fina gårdarna i Sörhorja (Östhorja) ligger längs en äldre vägsträckning i ett höjdläge med utblick mot sjön Hindsen i sydost och är omgivna av fornlämningar i form av gravfält och gravhögar (fornlämningarna 122, 123, 126, 127, 128, 132). Att fornlämningarna ligger nära de nutida bebyggelselägena tyder på att området har en bebyggelsemässig kontinuitet.

Näsbyholms herrgård (Näsbyholm 1:29) ligger på en udde som sticker ut i den norra delen av Hindsen. En lång allé leder från norr, ned mot huvudbyggnaden. Gården har anor från 1600-talet, men nuvarande huvudbyggnad uppfördes 1935 efter att den äldre byggnaden brunnit ned. Den 2 ½ våning höga byggnaden har en gråvit spritputs och ett brutet tak. I slutningen ned mot sjön återfinns stora lövträd som ek, kastanj och björk. Här finns också ett litet duvslag i trä på en hög stolpe.

I anslutning till manbyggnaden ligger en f d arbetarbostad i två våningar, nyrenoverad med faluröd locklistpanel och sadeltak med enkupigt tegel. Öster om detta finns ett magasin i falurött timmer med en vällingklocka på gaveln. Ekonomibyggnaderna, vilka är uppförda i skiftesverk och försedda med eternittak, bildar en ladugårdsfyrcant norr om mangården.

Näsbyholms herrgård i Fryele (Näsbyholm 1:29)

Näsbyholms omgivning har ändrat karaktär genom den golfbana som anlagts inom området. Norr om herrgården återfinns fornlämningar i form av höggravfält från yngre järnålder (fornlämningarna nr 39, 40, 42, 49 och 50). Golfbanan har påverkat fornlämningsmiljön, bl a genom terrängförändringar då det ursprungliga landskapet har bearbetats. Samtidigt medför golfbanan att den öppna och vidsträckt landskapsvyn mot Hindsen hålls öppen.

Öster om Näsbyholm och i kanten utanför riksintresset, återfinns några intressanta byggnader i Sjöåkra på slutningen ned mot Hindsen. Gäststugan 1:1 utgör en f d smedbostad från 1850. Intill denna återfinns en tidigare enkelstuga (Sjöåkra 1:25) från 1890, vilken har tjänat som arrendatorsbostad eller möjligen som statarbostad. Ett för landsbygden ovanligt bostadshus, "Villan", återfinns på fastigheten Sjöåkra 1:26. Den asymmetriska byggnaden med hörntorn och stående ljusgrå panel är uppförd 1905.

F d smedbostad från 1850 i Sjöåkra, Gäststugan 1:1

Byggnadsantikvarisk värdering

Området utgör riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 12, Jönköpings län). Uttryck för riksintresset: öppen odlingsmark med skilda fornlämningstyper från bronsålder och järnålder, herrgårdarna Hindsekind och Näsbyholm med byggnadsbestånd från 1700- och 1800-talen samt byarna Nederby och Lindstad. Sammantaget motiverar detta högsta bevarandevärde.

Restriktivitet iakttas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär samt rörande ny bebyggelse i anslutning till Hindsekind's gård och Östhorja.

Tidigare utredningar

Objekt av riksintresse i Fysisk riksplanering (1973).

Översiktlig naturinventering i Värnamo kommun (1975), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning av centralområdet för Finnvedens folkland (1975).

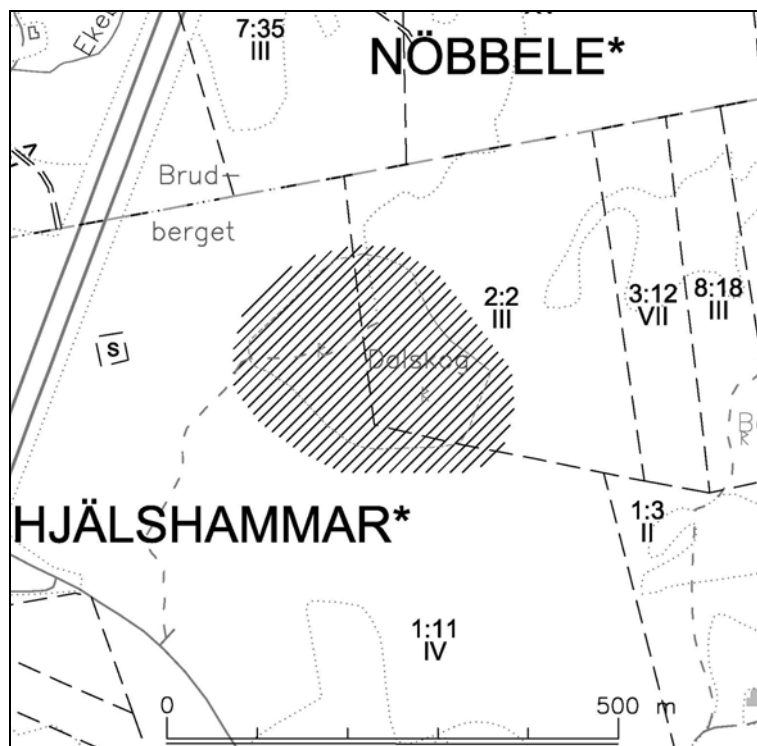
Översiktlig fornlämningsanalys (Raä 1979:11), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (område nr 49, 1984), Värnamo kommun.

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 137, 1992), Länsstyrelsen.

Kulturmiljövårdens riksintressen Jönköpings län (1996).

3 - Hjalshammar, Dalskog

I den numera skogbevuxna utmarken norr om Hjalshammar Norregård återfinns resterna efter en torparens odlarmöda under 1800-talet. En trolsk och fantasieggande miljö utgör de mossbevuxna husgrunderna och stenmurarna efter torpstället Dalskog (fornlämning nr 200, Hjalshammar 2:2). Vällagda och välbevarade stenmurar omger de f d åkrarna och avgränsar utmarkerna. Av torpet återstår en husgrund med spisröse och fähusets kallmurade stenmur.

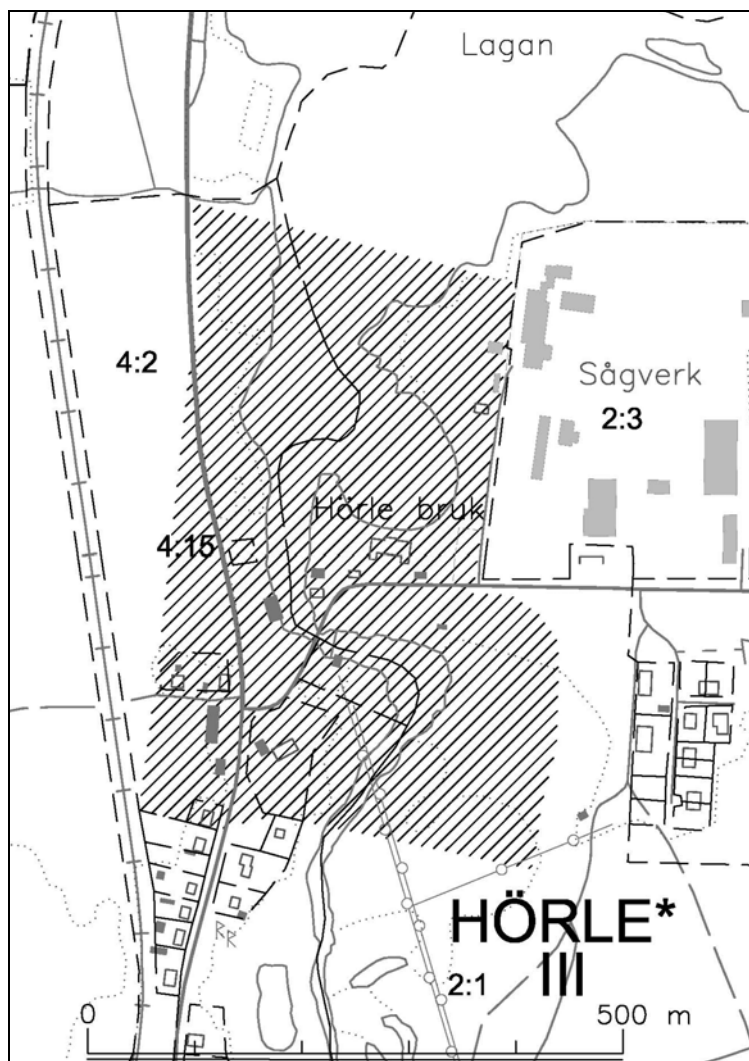
Byggnadsantikvarisk värdering

Torplämningarna bestående av husgrunder och stenmurar, utgör ett värdefullt minnesmärke över uppodling och nyttjande av bygdens utmark.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 154, 1984), Värnamo kommun.

4 - Hörle bruk

Redan under 1300-talet utnyttjades Lagans fallhöjd, med en höjd av sex meter, för att driva en vattenkvarn vid Hörle. År 1659 erhöll holländaren Justus Baak privilegium (i sonen Lorentz Baaks namn) att här uppföra en masugn och två hammare för järnbearbetning. Masugnen uppfördes inte av praktiska skäl. "Herrugnen" vid Taberg nyttjades även för bruket i Hörle, för att slippa frakta den tunga råvaran, malmen. Hörle Bruk intog en central roll i Tabergs bergslags bruksdrift i början av 1700-talet.

År 1746 färdigställdes herrgårdsbyggnaden, de två flygelbyggnaderna samt den drängstuga och den bagarstuga som återfinns väster om huvudbyggnaden (Hörle 2:1). Byggnaderna ritades av Göteborgsarkitekten Bengt Wilhelm Carlberg. Carlberg hade förmodligen de uppländska järnbrukens herrgårdar och miljöer som förebild. Herrgårdsbyggnaden är uppförd i tegel i en våning, kompletterad med souterrängvåning och vindsvåning. Byggnaden har framskjutande sidoflyglar, sidorisaliter. Upp till huvudvåningens entré leder en dubbeltrappa i granit med ett smidesräcke från byggnadstiden. Entrépartiet kröns av en fronton omfattande en urtavla. Fasaden har idag en orange puts. Pilastrar och hörnkedjor är huggna i sandsten. Byggnaden har ett valmat mansardtak, täckt med falsad kopparplåt. De två flygelbyggnaderna är även de uppförda i tegel med putsade fasader och har flacka, valmade tak. De har byggts om under 1900-talet. Det yttre är oförändrat, men den västra flygeln har moderniserats invändigt och den östra har blivit garage. Båda var kuskbostäder från början.

Hörle herrgård från 1746

Hörle bruksherrgård har en välbevarad och värdefull, fast inredning. Spegelpaneler och spegeldörrar är ritade av arkitekten Carl Hårleman. Konstnären Johan Pasch d ä är upphovsman till dörröverstyckena, till vilka han har hämtat inspiration från Kungliga slottet i Stockholm.

Drängstugan och bagarstugan väster om herrgårdsbyggnaden är uppförda i korsvirkesteknik, och har numera vitputsade fasader.

Bruksherrgården är byggnadsminne sedan 1992. Det yttre, med borggård och plank och tre rum i interiören restaurerades av Riksantikvarieämbetet 1994-95.

Den f d förvaltarbostaden (Hörle 4:2) tillhörande Hörle Bruk ligger sydväst om huvudbyggnaden. Den timrade byggnaden med ljusgrå locklistpanel och mörkare grå snickerier uppfördes omkring 1850. Vid samma tid uppfördes även magasinsbyggnaden i skiftesverk väster om Lagan och ett bostadshus väster om väggkorsningen. Det timrade bostadshuset har idag en ljusblå locklistpanel. Söder om den senare ligger en ladugård från 1900-talets början, uppförd i stolpkonstruktion med en faluröd locklist, samt en magasinsbyggnad byggd omkring 1850. Den senare är uppförd i falurött skiftesverk med profilerade taktassar under takfoten.

Magasinsbyggnad tillhörande Hörle bruk, uppförd omkring 1850

Kraftstationen (Hörle 4:3), belägen på stångjärnshammarens plats, invigdes 1922. Arkitekt var Karl Höie. Byggnaden har för 1920-talsklassicismen typiska element; en klassicerande arkitektur med pilastrar, våningsband och gesims i vit slätputs mot fasadens ljusblå puts. Fångdammen norr om kraftstationen anlades också år 1922.

På den västra sidan av den gamla riksvägen genom Hörle ligger Filadelfias (Hörle 4:5) tidigare församlingslokal. Byggnaden uppfördes omkring 1930, med plankstomme och faluröd locklistpanel. Byggnaden är numera i privat ägo och ombyggd till enfamiljsbostad.

Söder om f d Filadelfia ligger fyra äldre bostadshus på rad med långsidan mot vägen. Byggnaden längst åt söder (Hörle 4:24) är f d banvaktstugan, vilken uppfördes i 1 ½ våning med faluröd liggande och stående fasspont. Norr om denna ligger tre villor med brutna tak. Dessa ger karaktär åt brukssamhället, men har inte enhetliga exteriörer, utan skiftande fasadbeklädnader och kulörer. Öster om dessa och vägen ligger en liten f d affärslokal med liggande och stående röd panel (Hörle 4:12) samt en funkisvilla med fasad i ljusgul locklist (Hörle 4:11).

I den södra delen av samhället återfinns Hörle järnvägsstation (Hörle 6:1), med rött fasadtegel och orange plattor på fasaden.

I den södra delen av Hörle, öster om Lagan, ligger platsen för "Hörle domkyrka". I en av naturen formad "amfiteater", en sluttning på tallmon, hölls stora väckelsemöten från 1890-talet in på 1930-talet. Idag ses endast spåren efter de fasta bänkarna på slänterna.

Bostadshus efter genomfartsvägen genom Hörle, fr v Hörle 4:24, 4:10, 4:9, 4:8

Byggnadsantikvarisk värdering

Herrgårdsbyggnaden på Hörle bruk (Hörle 2:1) förklarades som byggnadsminne 1992. Motivering för byggnadsminnesförklaring: Herrgårdsbyggnaden är arkitektoniskt sett märklig, då den ansluter sig till de uppländska järnbrukens formspråk i stället för att följa småländska byggnadstraditioner. Bruket av tegel som byggnadsmaterial gör herrgårdsbyggnaden unik för Jönköpings län och för sin tid. Byggnaden har en fast inredning av hög kvalitet från byggnadstiden. Byggnadsminnet omfattas av skyddsföreskrifter som anger hur det ska vårdas och underhållas. Flygelbyggnaderna omfattas inte av byggnadsminnesförklaringen, vilket hade varit väntat.

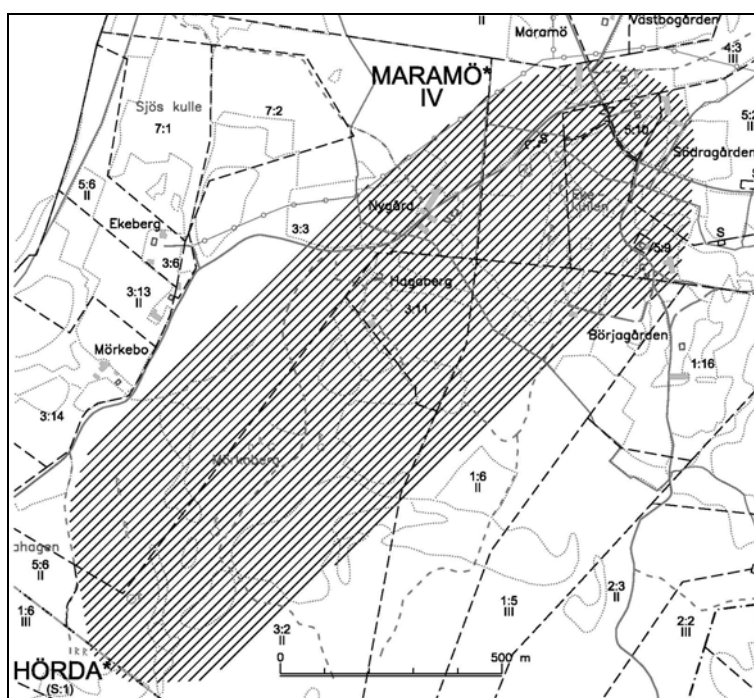
Restriktivitet iakttas vid förändringar av bebyggelse med ursprunglig karaktär samt vid tillskott av ny bebyggelse. Särskilt bör de byggnader beaktas som haft anknytning till bruket; de byggnader som ligger i direkt anslutning till herrgårdsbyggnaden, magasin och ladugård, förvaltarbostad, kraftstation och dammbyggnad, äldre bostadshus. Brukssamhällets bebyggelsesammanhang bör bibehållas.

Tidigare utredningar

Område av riksintresse i Fysisk riksplanering (1973), Värnamo kommun. Kulturhistorisk utredning (objekt nr 50, 1984), Värnamo kommun.

Länsstyrelsens byggnadsminnesförklaring av Hörle herrgårdsbyggnad (1992). Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län (1998), Länsstyrelsen.

5 - Maramö, fornlämningsområde

Maramö ligger i ett kuperat odlingslandskap öster om Store mosse. De lägre liggande partierna utgörs i många fall av utdikade sankmarker, vilket framgår av att marken är svart av torv, samt den stora förekomsten av diken och täckdiken. Inom åkermarken finns mindre partier med blockrik betesmark. Öster om Börjagården finns flikiga terränganpassade åkrar och mindre åkrar där stenblock fortfarande ligger kvar. Åkrarna är avgränsade av vällagda stenmurar och mindre impediment bevuxna med lövträd, vanligen ek. Flera av dessa breder ut spärrgreniga kronor. Stenmurarna följer vanligen fastighetsgränserna. I den sydöstra delen återfinns också flera parallella stenmurar som avgränsar åkerparcellerna inom samma fastighet. Runt gårdarna finns ett stort antal hamlade träd.

Maramö omnämndes i skrift första gången 1426 och bestod 1543 av sex hela hemman. Därmed var Maramö en stor by. Området runt Store mosse har under alla tider varit av intresse ur bebyggelsesynpunkt. Lämningar från stenåldern har påträffats i form av boplatser och lösfynd. I den sydvästra delen av Maramö återfinns en koncentration av gravar från bronsålder och äldre järnålder (fornlämningarna nr 218, 219, 220, 222, 224 och 225). Gravarna ligger i ett avlägset läge i förhållande till dagens bebyggelse. Dessa gravar kan indikera ett äldre bebyggelseläge och att en

förskjutning av bebyggelsen har skett mot norr. En möjlig tolkning kan vara att de monumentala gravarna från bronsålder och äldre järnålder byggts för att markera gränserna för en bebyggelseenhets territorium.

Närmast väster om och i anslutning till bebyggelsen ligger en koncentration av gravar från yngre järnålder (fornlämningarna nr 226, 227, 228 och 230). Gravarna ligger väl synliga i ett öppet och vackert läge på en höjdsträckning, Ekekullen, vilken är bevuxen med stora ekar. Från Ekekullen erbjuds en vidsträckt vy mot norr. Väster och sydöst om Ekekullen ligger bebyggelsen. Runt gårdarna återfinns ett stort antal hamlade träd.

Vy från Ekekullen mot gårdarna Maramö 4:3 och Maramö 5:2

Intill vägen i den norra delen av byn återfinns Maramö missionshus (Maramö 3:12). Byggnaden uppfördes ursprungligen som mejeri 1898, vilket donerades till missionsföreningen 1921. Den timrade byggnaden med faluröd locklistpanel har en absidliknande utbyggnad med spröjsade fönster på norra gaveln. Planer finns att som på andra platser bilda en bygdegårdsförening och då hysa denna verksamhet i missionshuset.

Byggnadsantikvarisk värdering

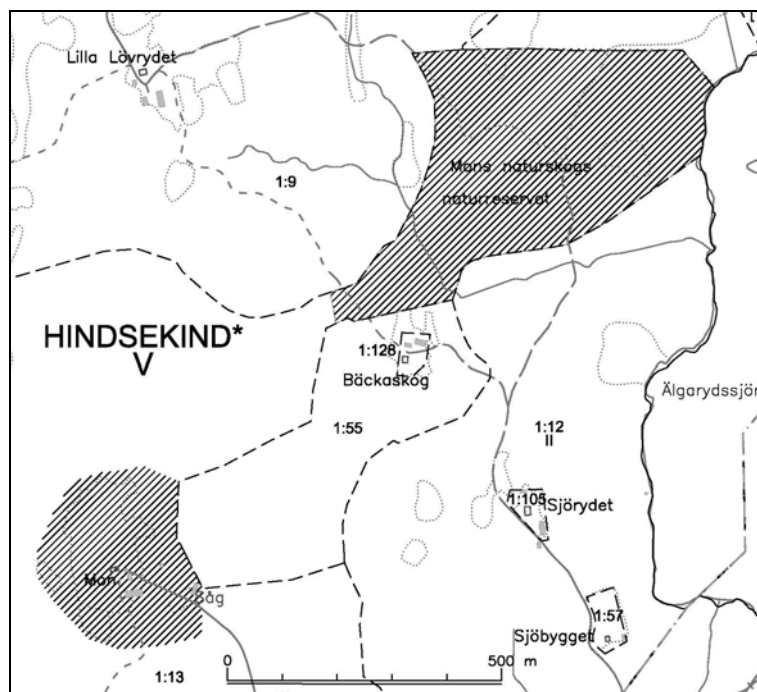
Det äldre odlingslandskapet med stenmurar och dess rikedom på fornlämningar motiverar ett högt bevarandevärde. Önskvärt är att odlingslandskapet brukas och betas och att fornlämningarna vårdas.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 53, 1984), Värnamo kommun.

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 126, 1992), Länsstyrelsen.

6 - Moens gård

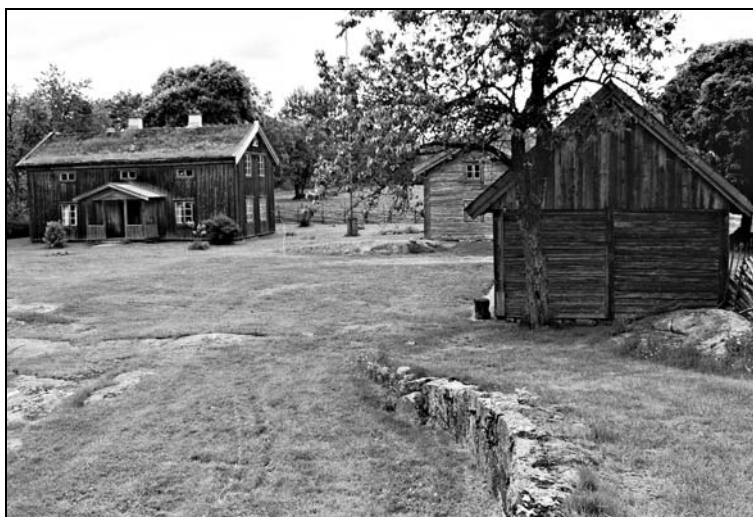
Moens gård (Hindsekind 1:13) ligger som en ensamgård, omgiven av blandskog, i den östligaste delen av Värnamo socken och norr om Ramnås. Gårdsstrukturen på Moens gård har rötter i 1600-talet, med gårdens byggnader bevarade i ursprungligt läge. Gården var tidigare pantförskriften under godset Hindsekind, men friköptes på 1800-talet. Under senare generationer har odlingslandskapet brukats försiktigt med hjälp av traditionella odlingsmetoder. Gården brukades fram till 1966.

Alla byggnader är omålade, vilket ger gården en ålderdomlig karaktär. Manbyggnaden från 1884 utgörs av en knuttimrad dubbelkammarmstuga i två våningar med locklistpanel. Sadeltaket är täckt med torv. En förstukvist vänder sig mot väster och den ursprungliga vägen upp till gården. Söder om manbyggnaden ligger ett sädesmagasin/visthusbod, troligen från 1700-talet, en timrad ryggåsstuga med torvtak, med pardörr i liggande fasspont. Vagnsboden från 1700-talet är uppförd i timmer och är försedd med vedtak. Ladugården och logen i väster är uppförd i stolpkonstruktion med stående panel, på en fint huggen stensockel. Här finns tröskloge och en tröskvandring, inomhus. Det är gårdens yngsta byggnad, uppförd 1921. En timrad linbastu med svale vid ena gaveln och med torvtak återfinns utanför mangård och fägård, liksom ett hitflyttat sågverk. Ett gammalt svinhus som varit nedmonterat sedan 1921, har återuppförts på ursprunglig plats.

Moens gård förvaltas från 1980 av Linnea och Arvid Gustafssons Stiftelse, namngiven efter de sista ägarna. Medlemmarna har restaurerat byggnader och tillhörande mark. Dessa har försett en del av byggnaderna med torvtak. Trädgård och inägor har hävdats.

Moens gård är byggnadsminne sedan 1999.

Moens gård (Hindsekind 1:13)

En bit norr om gården ligger naturreservatet Moens urskog, den mest urskogsbetonade i kommunen. Liksom i anslutning till Moens gård finns här ett kulturlandskap som har spår från 1600-talet. Någon mer omfattande skogsavverkning har inte ägt rum sedan dess.

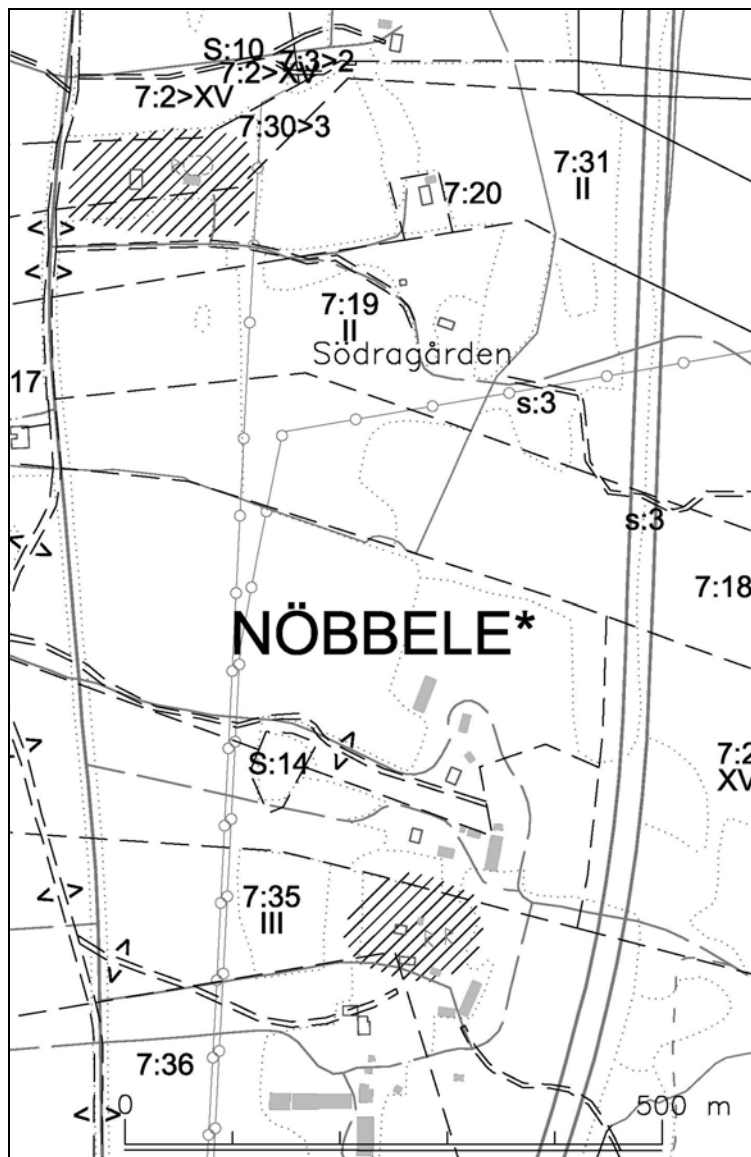
Byggnadsantikvarisk värdering

Moens gård förklarades som byggnadsminne 1999. Motivering till byggnadsminnesförklaringen: Moens gård utgör ett exempel på en ensamliggande gård med ålderdomlig karaktär. Gårdsmiljön utgör ett sällsynt och välbevarat exempel på det småskaliga jordbrukets kulturmiljöer. Det kulturhistoriska värdet består i den autentiska helhetsmiljön och bebyggelsens samverkan med kulturlandskapet. Byggnadsminnet omfattas av skyddsföreskrifter som anger hur det ska vårdas och underhållas.

Tidigare utredningar

Naturvärden i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.
Kulturhistorisk utredning (objekt nr 135, 1984), Värnamo kommun.

7 - Nöbbele

I det öppna jordbrukslandskapet öster om Vidöstern ligger fastigheten Nöbbele 7:30. Den stora manbyggnaden från 1885 är timrad i två våningar med en fasad i locklistpanel. Mellan de framskjutande gavelpartierna finns en veranda, rikt utrustad med lövsågerier. Öster om manbyggnaden ligger en gravhög med en stenkista (fornlämning nr 47), i en trädunge.

Manbyggnad från 1885 på Nöbbele 7:30

Högt belägen och med en vid utblick över Vidöstern återfinns, på tomten till fastigheten Nöbbele 7:35, en bronsåldershög (fornlämning nr 48).

Byggnadsantikvarisk värdering

Den välbevarade manbyggnaden har ett värdefullt miljöskapande värde med sitt läge i det öppna jordbrukslandskapet, och visar tillsammans med fornlämningen på en kontinuitet i bygden.

Restriktivitet iaktas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 136, 140, 1984), Värnamo kommun.

8 - Runemostenen

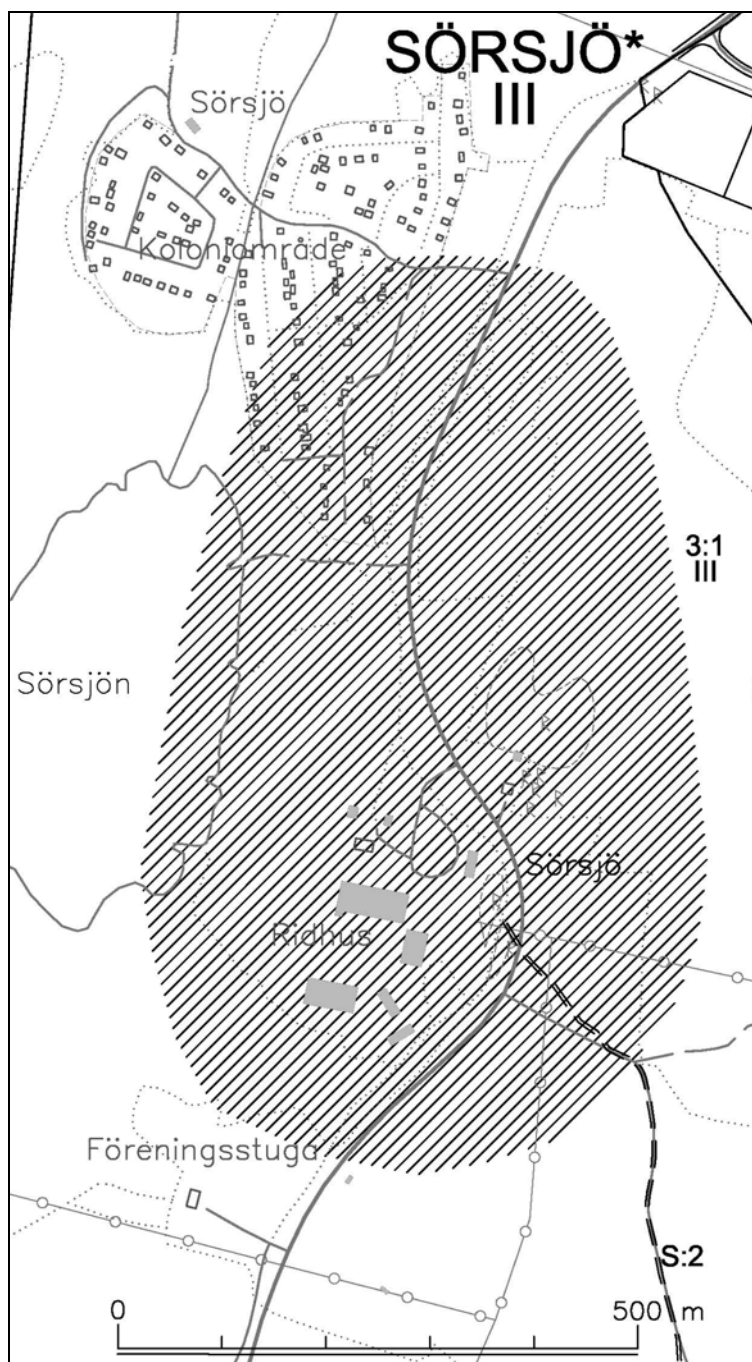

Vid den norra utfarten från Värnamo, invid den gamla riksvägen mot Hörle, står en drygt tre meter hög runsten (fornlämning nr 41). Runstenen från yngre järnålder ger oss namnen på flera personer i bygden under 1000-talet e Kr. Tolkningen av runinskriften lyder: *"Torunn satte stenen eftir Eskil, sin make, och efter sina söner Sven och Tove. Gud hjälpe deras själ"*. Den äldsta uppteckningen om runstenen återfinns i prästerskapets Rannsakingar från 1667.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 160, 1984), Värnamo kommun.

9 - Sörsjö, fornlämningsområde

På en höjdrygg öster om Sörsjön ligger en fornlämningskoncentration från yngre järnålder på ömse sidor av vägen. Denna skär delvis igenom fornlämningarna. Det

nordligast belägna gravfältet (fornlämning nr 70) består av ett femtiotal högar och runda, fyllda stensättningar. Fornlämningen är inte hävdad. Söder därom finns ett område med två ensamliggande högar och två runda stensättningar (fornlämning nr 68). Området som är bevuxet med stora ekar är hävdad. Väster om vägen återfinns ett gravfält med närmare 20 högar.

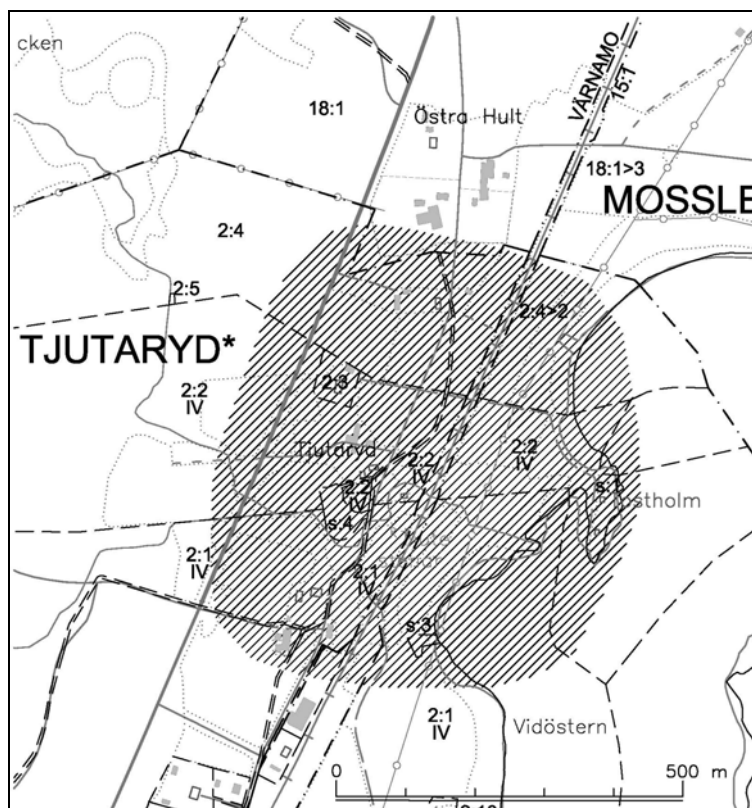
Sörsjö gård ligger väster om fornlämningsområdet och vägen. En mindre allé leder från vägen mot manbyggnaden. Denna är uppförd 1890. Gården avsåndrades under reduktionen på 1600-talet från Helmershus, och fungerade som skatterusthåll från 1692. Norr och söder om gården återfinns områden med odlingsrösen.

Norr om gården och Sörsjön ligger Sörsjö koloniområde, tillhörande Föreningen Värnamo Koloniträdgårdar.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 54, 1984), Värnamo kommun.

10 - Tjutaryd

Bebyggelsen i Tjutaryd ligger i ett öppet odlingslandskap norr om Åminne och med den f d järnvägssträckningen Skåne – Småland och sjön Vidöstern i öster. Från nordväst rinner Tjutarydsbäcken, vilken i byn skär ner i en liten ravin. Fallhöjden i bäcken har utnyttjats för kvarnverksamhet sedan medeltiden. Senare anlades även en såg intill kvarnen. Bägge tillhörde Tjutarydsgården (Tjutaryd 2:2). Kvarnens höga stenfot finns kvar i anslutning till bäcken. Kvarnöverbyggnaden revs i mitten av 1990-talet. Kvarnen och sågen var i bruk till omkring 1935. Hur anläggningarna såg ut framgår av en målning signerad Arvid Lindoff 1911, vilken förvaras i gården. Ännu en såg fanns tidigare uppströms dammen.

Tjutarydsgårdens (Tjutaryd 2:2) timrade manbyggnad är uppförd i 1 ½ våning 1874. Byggnadens tidigare dörr och fönster brukas nu i det lusthus som byggts på gården. Bostadshuset har kvar den äldre faluröda locklistpanelen. Undantagsstugan, timrad i 1 ½ våning och försedd med faluröd locklistpanel, inrymmer bl a en snickarbod. I denna del är timmerväggarna frilagda invändigt. Byggnaden är uppförd på gården 1905, av timmer återanvänt från torpet Jonasbo under Vallerstads gård i Kärda. Mangården inhägnas av ett falurött trästaket med vita spetsar. Hur manbyggnaden såg ut före moderniseringen framgår av ännu en målning signerad Arvid Lindoff. Ekonomibyggnaderna ligger norr om gården, och avskilda från denna. De omfattar bl a ladugård och loge, vedbod samt vagnsbod och svinhus. På den senare byggnaden återfinns manbyggnadens äldsta dörrar.

Gården Tjutaryd 2:4 i norr är utflyttad från Tjutarydsgården. Manbyggnaden, en timrad tvåvånings parstuga med faluröd locklistpanel, är uppförd på 1880-talet. Väster om manbyggnaden finns en trädgård med grusgångar och planteringar.

Manbyggnaden på gården i söder, Tjutaryd 2:1, ligger väl synlig i landskapet. Den stora byggnaden i två våningar uppfördes 1903 och har en fasadbeklädnad i liggande och stående fasspontpanel. Den asymmetriska fasaden har ett hörntorn mot sydväst och inbyggda verandor i två våningar mot söder. Undantagsstugan väster om manbyggnaden är uppförd i en våning under 1800-talets andra hälft. De till gården hörande ekonomibyggnaderna ligger åtskilda från mangården av en bruksväg respektive byvägen.

Boningshusen på Tjutaryd 2:1

Intill järnvägsspåren står två stycken drygt en meter höga resta stenar, "Tjute stenar" (fornlämning nr 71). Möjligen har dessa utgjort en del av en megalitisk hällkista, dvs. en grav från mellanstenåldern.

Tjute stenar (fornlämning nr 71) med Tjutarydsgården i bakgrunden

På järnvägslinjen Skåne - Småland, invigd 1899, rullade godståg fram till 1997. Då person- och godstrafiken på linjen fungerade för fullt markerade tågavgångarna tiden för de boende i byn.

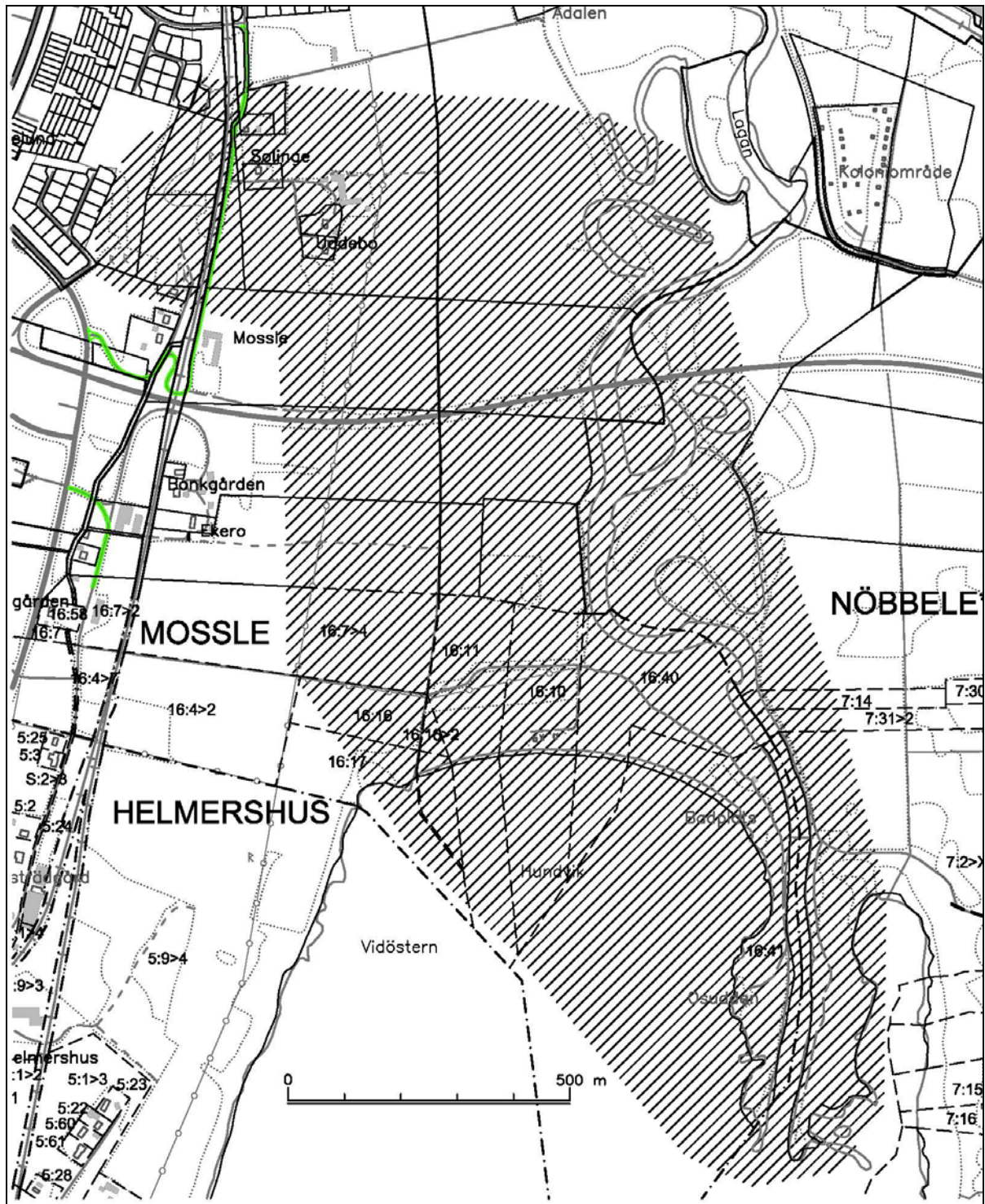
Byggnadsantikvarisk värdering

Restriktivitet iakttas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär, respektive tillkommande bebyggelse, det senare för att inte störa landskapsbilden. Önskvärt är att det öppna odlingslandskapet brukas och betas.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 51, 1984), Värnamo kommun.

11 - Vidöstern och Mosslelunden

Området kring sjön Vidösterns norra strand domineras av ett öppet, storslaget jordbrukslandskap med ensamliggande gårdar. Mindre dungar av lövträd återfinns som inslag i slättlandskapet. I östvästlig riktning löper riksväg 27 genom landskapet, med av- och påfarter och planskilda korsningar till anslutande vägnät och Europaväg 4 längre österut.

Ett delta har med tiden bildats vid Lagans utlopp i Vidöstern, som följd av att ett visst tillskott av sedimentära jordarter har följt med åns vattenflöde och avlagrats i åmynningen. I Lagans dalgång kan även rester efter meandring skönjas som ett resultat av att ån ändrat sitt lopp med tiden. Tidigare åfåror har avsnörts till korvsjöar, eller ävjour, på ömse sidor om dagens å. Lagans meandrande lopp är numera stort till följd av dammanläggningar i ån och sänkning av vattenståndet i Vidöstern.

Vy över odlingslandskapet norr om Vidöstern, sett från Mosslelund

Den rika förekomsten av fornlämningar med en lång kontinuitet, från stenålder till historisk tid, vittnar om att landskapet runt Vidöstern varit attraktivt ur bosättningssynpunkt. Under stenåldern torde sjön och dess stränder ha utgjort ett område rikt på näringsresurser, vilket möjliggjorde fiske, jakt och insamling av vegetabilier. Marken började troligen odlas under yngre stenålder.

Det öppna kulturlandskap som möter oss idag utgör förmodligen ett relativt nytt sådant. Under sten- och bronsålder fanns troligen små åkrar insprängda mellan betesmarker och dungar av lövträd. Under järnåldern sker en ökad uppodling av landskapet, men det viktigaste markslaget var ängen som i många fall var bevuxen med lövträd, vilka hamlades. Djuren betade på utmarken och på åkrar och ängar efter det att skörden hade bärgats. Den täta skog som omger dagens odlingslandskap var troligen tidigare mer öppen, som en följd av att den då betades.

Höggravfälten från yngre järnålder (500 – 1100 e Kr) vittnar om bygdens centrala betydelse. Vid Mosslelund i Värnamos södra utkant återfinns resterna efter ett gravfält som är väl exponerat ned mot Lagans dalgång och Vidösterns norra strand (fornlämningarna nr 51, 53, 56). Gravfältet uppvisar ett flertal gravtyper från järnåldern: domarring, resta stenar och klumpstenar från äldre järnålder, högar och skeppssättningar från yngre järnålder. Fornlämningsområdet har varit omgivet av en förskansning, troligtvis från 1500-talet, vilken delvis förstördes vid framdragningen av järnvägen öster om området.

Gravfältet vid Mosslelund, i södra utkanten av Värnamo stad

Även i Hjalshammar (fornlämning nr 205) och i Norrtorp i Tännö (fornlämning nr 23), återfinns gravfält från yngre järnålder. I anslutning till det senare återfinns även en runsten (fornlämning nr 22).

I området runt Vidöstern fanns under medeltiden några av de största byarna i det inre av Småland: Värnamo kyrkby, Mossle, Hjalshammar, Nöbbele, Norrtorp, Tännö. Det medeltida kulturlandskapet liknade det landskap som hade föregått detta. Det skulle inte komma att förändras särskilt mycket före den agrara revolutionen som påbörjades vid 1700-talets mitt. Flera skiftesförrättningar kom nu att genomföras av vilka laga skiftet, stadgat i en förordning 1827, kom att få störst betydelse. I samband med skiftena kom byarna att splittras och gårdar flyttades ut till de nya markskiftena. Nya växtföljder infördes, ängsmarkens betydelse minskade och de flesta ängarna kom att brukas som åker. Vidöstern sänktes åren 1847 och 1863, vilket ytterligare påverkade landskapsbilden och gav tillskott på mark. 1900-talets mekanisering med införande av traktorer i jordbruket krävde allt större åkrar.

Sjön Vidöstern är av riksintresse för det rörliga friluftslivet.

Byggnadsantikvarisk värdering

Gravfältet från äldre järnålder/yngre järnålder i Mosslelund (fornlämningarna nr 51, 52, 53) utgör fornlämningar av riksintresse.

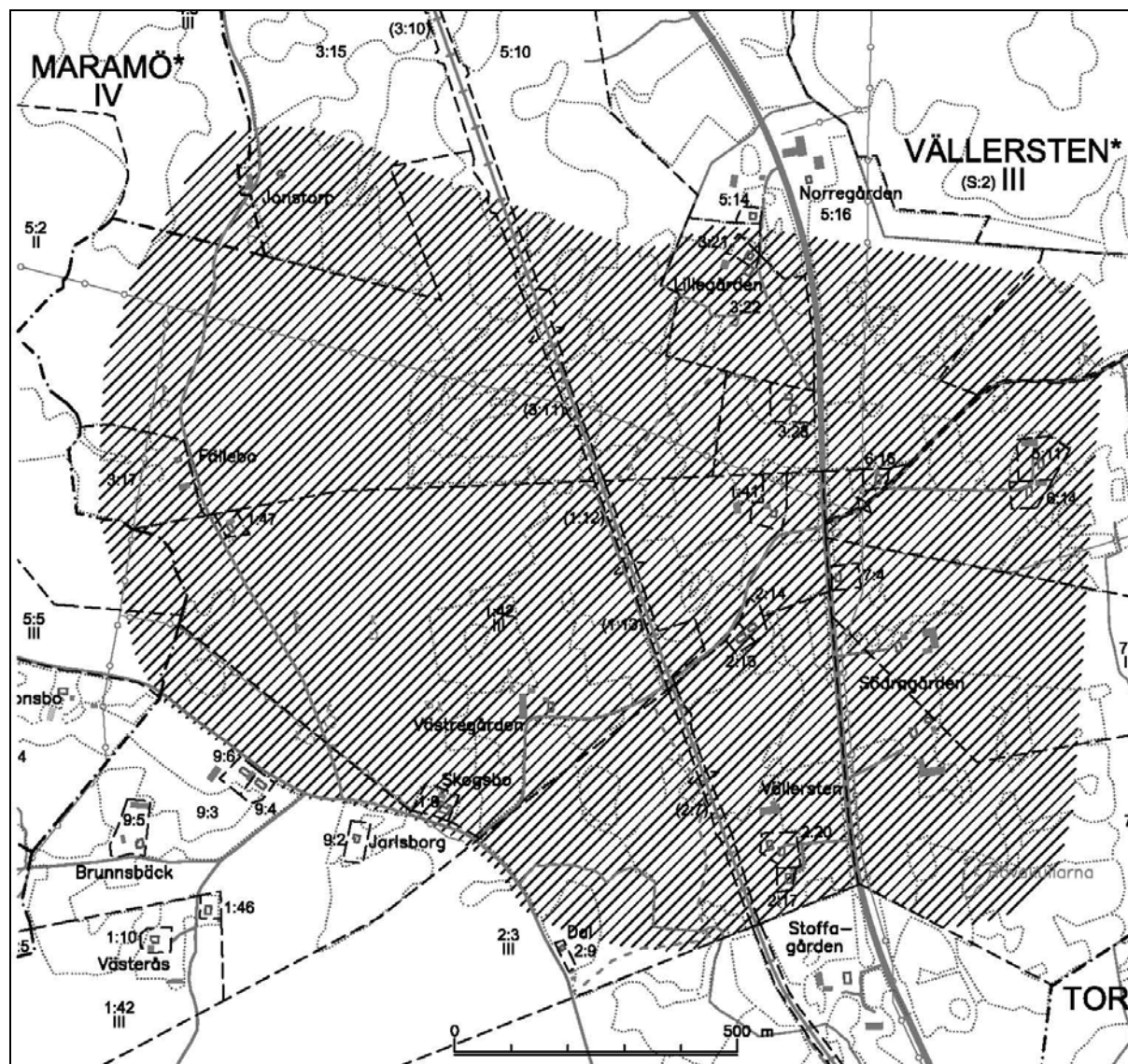
Önskvärt är att området trots expansionstryck från tätorten bibehåller sin agrara prägel med det storslagna odlingslandskapet, att rikedomen på fornlämningar beaktas och att riksintresset för det rörliga friluftslivet bevakas.

Tidigare utredningar

Naturvärden i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 155, 156, 1984), Värnamo kommun.

12 - Vällersten, fornlämningsområde

I Vällersten, öster om Store mosse och Maramö, återfinns en koncentration av fornlämningar med rösen, stensättningar och ett gravfält. Fornlämningarna återfinns i skogsmarken väster om järnvägen och riksväg 151 (fornlämningarna nr 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265) och i anslutning till den odlade bygden och nutida bebyggelse öster om dessa (fornlämningarna nr 266, 267, 271). På en höjdsträckning söder om Södragården ligger ett gravfält med högar och stensättningar från yngre järnålder (fornlämning nr 271). Marken är här betad. I den södra delen av gravfältet finns en grävd och stensatt grop, tidigare använd för torkning av lin.

Intill vägen mitt i byn återfinns Vällerstens missionshus (Vällersten 7:4), en timrad byggnad uppförd 1899, med faluröd locklistpanel.

Byggnadsantikvarisk värdering

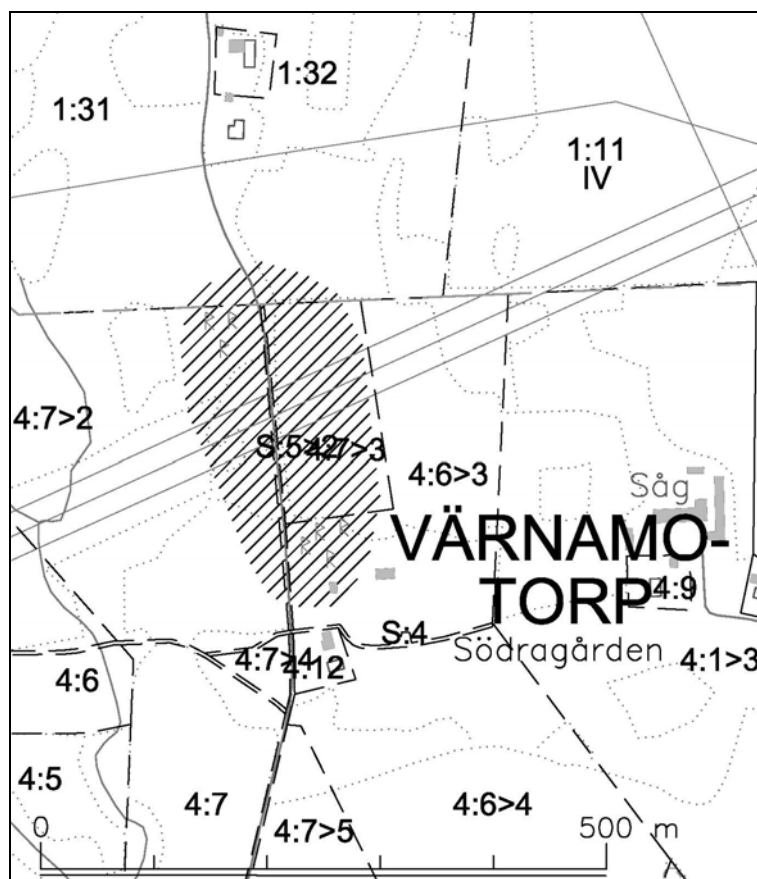
Landskapsbilden med sin agrara prägel och det rika inslaget av fornlämningar har ett högt bevarandevärde.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (område nr 55, objekt nr 143, 1984), Värnamo kommun.
Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 128, 1992), Länsstyrelsen.

Frikyrkligheten i Jönköpings län (1999 - 2002), Länsstyrelsen.

13 - Värnamo-Torp

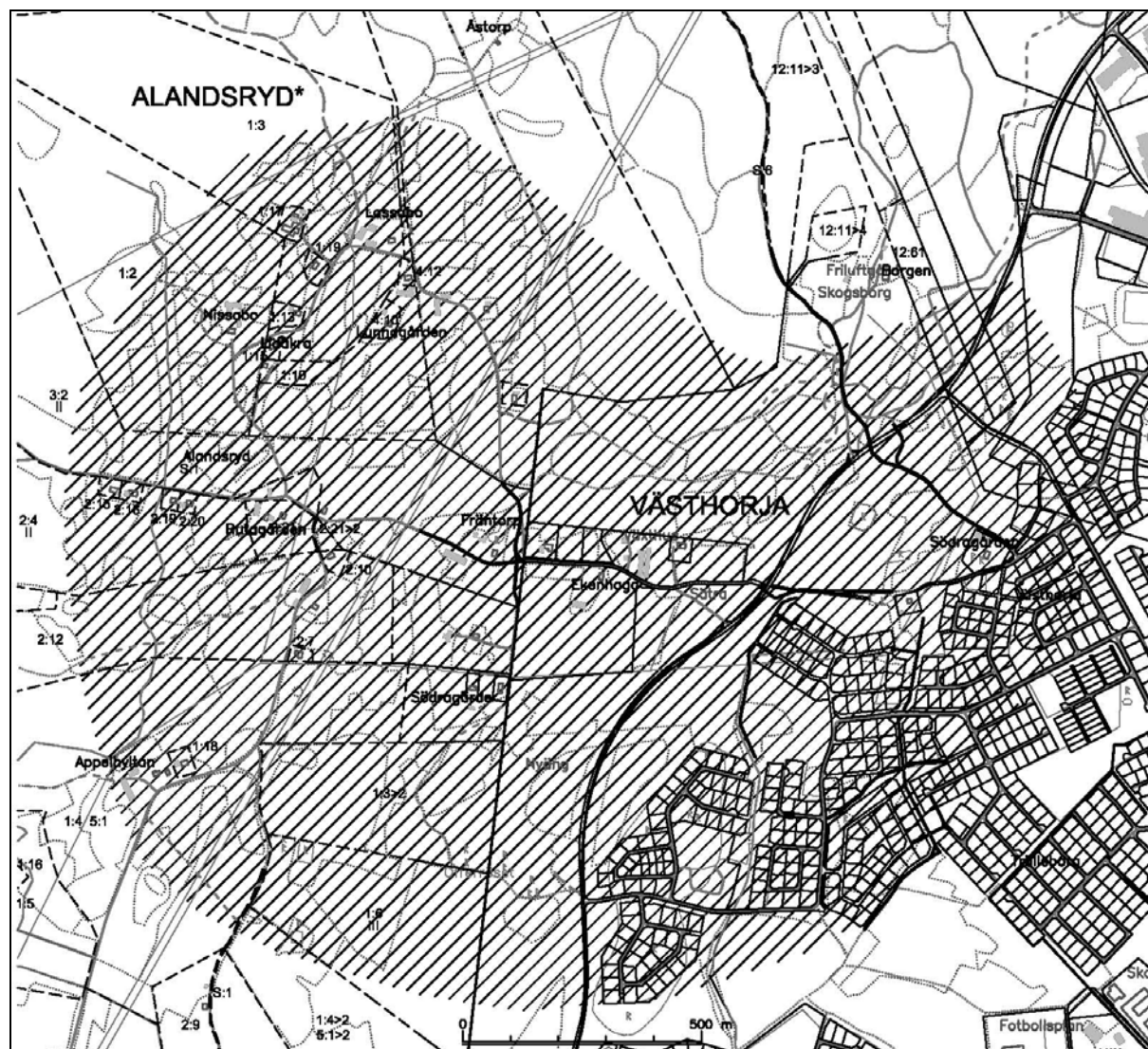

Vid Torp Södergård norr om Värnamo ligger på höjdlägen två stycken gravfält. Ett gravfält med stensättningar ligger öster om vägen (fornlämning nr 44, Värnamo-Torp 4:12). En stensättning med kista ligger väster om vägen (fornlämning nr 45, Värnamo-Torp 4:7). Dessa är exponerade mot söder och sydväst, alltså inte mot dagens bebyggelse. Kanske vänder de sig mot nu försvunna bebyggelse som var bebodda när gravarna anlades? Möjligen kan mossodling söder om gravfälten ha varit upphov till att dessa har anlagts på platsen.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 139, 1984), Värnamo kommun.

14 - Västhorja och Alandsryd

Alandsryd och Västhorja gränsar till den nordvästra utkanten av Värnamo stad. Bygden är rik på fornlämningar från skilda perioder. I samband med planerad villabebyggelse i Västhorjas södra del genomförde Jönköping läns museum 1991 en utredning där fossil åkermark med äldre odlingsspår och ett skålgropsblock påträffades. Inför den planerade Gröndalsleden genomfördes en arkeologisk utredning 1992, varvid boplatzlämningar från förhistorisk tid eller medeltid påträffades. Med hänsyn till den känsliga kulturmiljön föreslogs att vägens sträckning skulle ändras och den kom i stället att dras mellan friluftsområdet Borgen och Västhorja och ned mellan Västhorja och Alandsryd. År 1999 genomfördes en arkeologisk utredning och år 2000 en förundersökning med anledning av den nya tillfarten från Sveavägen till Gröndalsleden. Då påträffades en boplatz från äldre eller mellersta bronsålder (1400 – 850 f Kr). Förmodligen har på platsen funnits en mindre jakt- och/eller fångststation av mer tillfällig karaktär.

Söder och sydost om Alandsryd finns ett område med lämningar från bronsålder och äldre järnålder i form av gravar, såväl ensamliggande som i form av gravfält (fornlämningarna nr 21, 22, 23, 26, 29). Blandningar av olika gravformer finns, bl a på fornlämning nr 26; ett gravfält med runda stensättningar, resta stenar, klumpstenar och en järnåldersdös.

Alandsryd omnämns i Nydala klostrets jordebok 1369, där det står att "*nýdal mit goz i aluiz-rýdh m(eth) enom torps*". Nydala kloster innehade således ett gods i Alandsryd och under godset låg ett torp.

Landskapet kring Alandsryd är fortfarande brukat och har till större delen behållit sin agrara prägel. De något större åkrarna brukas och är till större delen bevuxna med vallväxter. De mindre åkrarna som inte har lämpat sig för mekanisering har övergivits som odlingsmark, men betas. I betesmarken syns spåren efter äldre odling som odlingsrösen och terrasskanter. Längs vägarna och i fastighetsgränserna återfinns stenmurar. Söder om Alandsryd och öster om Appelhyltan följer stenmurarna en äldre vägsträckning. Möjligen utgör denna en äldre fägata.

Norr om Västhorja bytomt ligger ett gravfält och en gravgrupp från äldre till yngre järnålder (fornlämningarna nr 36, 37). En ensamliggande stensättning med en fin kantkedja (fornlämning nr 35) ligger på en åssträckning vid Borgen. Öster om Västhorja bytomt och inne i villaområdet återfinns två stora stensättningar och två högar (fornlämningarna nr 8, 39, 93), vilka i sin nuvarande omgivning har förlorat sitt historiska sammanhang.

Västhorja omnämndes i skrift första gången 1355, och bestod på 1500-talet av fyra frälsehemman och ett klosterhemman. Odlingslandskapet runt Västhorja består framför allt av övergiven åkermark där gräset växt sig högt och där slyet påbörjat sin inmarsch på den tidigare kulturmarken.

Längs Rusthållarevägens västra sida ligger tre äldre gårdar. De timrade manbyggnaderna av parstugetyp är uppförda i 1 ½ respektive två våningar och har faluröda locklistpaneler och sadeltak. Merparten av de ekonomibygnader som har hört till gårdarna är idag rivna.

Manbyggnaden på Västhorja Mellangård (Lagläsaren 1), Rusthållarevägen 5, är uppförd på 1890-talet. Byggnaden är renoverad och omges av en modern trädgård.

Västhorja Mellangård (Lagläsaren 2), Rusthållarevägen 3, har en manbyggnad uppförd på 1850-talet. På fastigheten finns en äldre bod från början av 1800-talet. Den timrade boden har en hög källarvåning i sten mot vägen, och dörrar med liggande bred fasspont.

Västhorja Södergård (Lagläsaren 3) på Rusthållarevägen 1 har en manbyggnad uppförd omkring sekelskiftet 1800. Byggnaden har en förstukvist med lövsågerier mot öster. Stora stenblock bildar en terrassering mellan tomten och vägen. Stenblocken har ursprungligen tjänstgjort som sockel på Värnamos första, sedermera rivna, järnvägsstation.

*Bostadshus från 1800-talets mitt och slut vid Rusthållarevägen 3 och 5
(Lagläsaren 2 och 1) i Västhorja*

Den nya bostadsbebyggelsen på Rusthållarevägens östra sida har till viss del lånat drag vad gäller form och materialval från manbyggnaderna ovan.

I vägskälet mot Alandsryd ligger Västhorja gård vid Alandsrydsvägen 1 (Häradsdomaren 1), uppförd i slutet av 1700-talet. Den herrgårdsliknande byggnaden är timrad i 1 ½ våning, har en gul locklistpanel, brutet tak med enkupigt tegel och halvmåneformade fönster i vindsvåningen. Byggnaden omges av en parkliknande trädgård med stora lövträd och framför byggnaden finns en planterad rundel med ett solur. Till fastigheten hör växthus och jordkällare.

Väster om Västhorja gård återfinns ett gårdsgravfält från yngre järnålder (fornlämningarna nr 12, 16, 18).

Byggnadsantikvarisk värdering

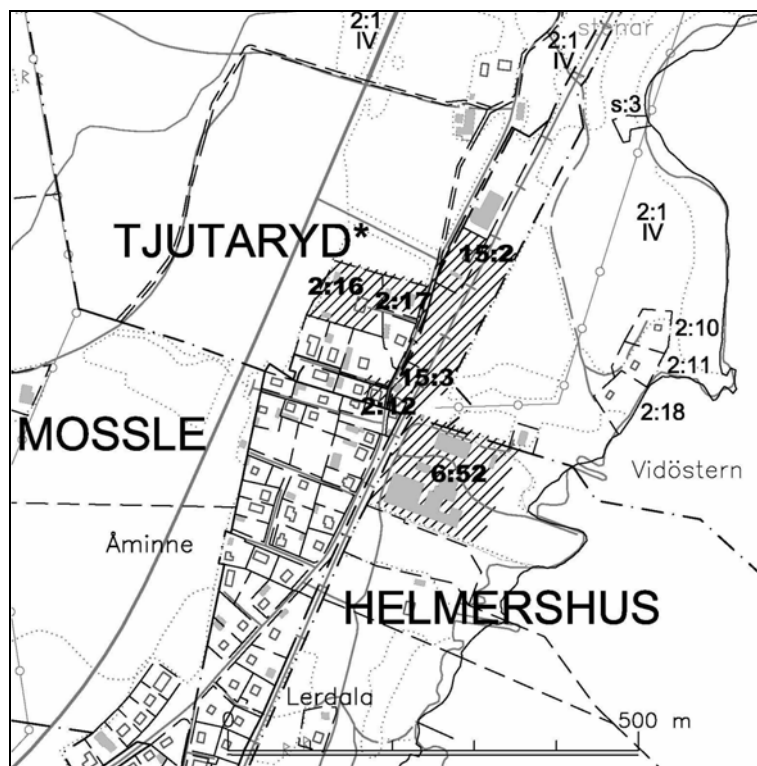
Alandsryd och Västhorja är områden av stort intresse som attraktiv boendemiljö och för rekreation. Ett ökat exploateringsstryck kan komma i konflikt med bevarandet av landskapets agrara prägel och den rika förekomsten av fornlämningar. Önskvärt är att landskapets agrara prägel bevaras och beaktas, och att den rika förekomsten av fornlämningar värnas vid ett framtida exploateringsstryck inom området.

Restriktivitet iaktas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (område nr 57, 1984), Värnamo kommun.

15 - Åminne

Åminne bruk utgör riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 9, Jönköpings län). Motivering till riksintressestatusen utgör bruksmiljön, baserad på sjömalm från Vidöstern som råvara, med en bibehållen karaktär från 1900-talets början.

År 1899 flyttades masugn och järnbearbetning från det gamla Åminne i Kärda till det som från början kom att kallas Nya Åminne vid sjön Vidösterns västra strand (Helmershus 6:52). Det nya Åminne anlades av ägarfamiljen Lilliecreutz intill den under åren 1898 - 1899 dragna järnvägssträckningen Skåne – Småland. Det nya läget erbjöd såväl närhet till råvarukällan, sjömalm hämtad ur Vidöstern, som förbättrade transportmöjligheter via järnvägen. Sjömalmen togs bl a upp vid Store Grönemad söder om Åminne. Malmen togs ursprungligen upp på manuell väg, men 1909 inköptes det första mudderverket.

Masugnen, uppförd i tegel, kompletterades med en kollada, en faluröd träbyggnad, omkring 1900. År 1909 invigdes en byggnad inrymmande gjuteri, renseri, kärnsmakarverkstad och mekanisk verkstad. Denna byggnad är uppförd i en tidstypisk och uttrycksfull industriarkitektur i rött tegel med trappstegsgavlar, kreneleringar och metallspröjsade fönster. På bruksområdet finns även ett våghus och ett magasin som tidigare inrymt ett modellsnickeri bevarat.

Verkstadsbyggnad från 1909 på Åminne bruk (Helmershus 6:52)

Masugnen blåstes för sista gången 1934 och därmed upphörde tackjärnstillverkningen. Masugnen utgör idag en av Sydsveriges sista bevarade. Järnbearbetningen efterträddes av annan typ av verkstadsindustri, men 1991 lades all produktion ned vid bruket.

Brukets byggnader har restaurerats exteriört i olika etapper under 1990-talets senare hälft. Jönköpings läns museum har genomfört en studie för att se hur industrimiljön bäst tas tillvara för att kunna berätta om brukets produktion. Arbetet med att levandegöra bruksmiljön resulterade i en utställning med invigning år 2000.

Bortsett från industriområdet uppvisar Åminne idag inte någon påtaglig brukssamhälleskaraktär. Bebyggelsen ligger väster om industriområdet och den väg mellan Värnamo och Hånger som invigdes 1913. Bostadshuset är samlade längs Bruksvägen och med denna korsande vägar. Den f d disponentbostaden, byggd 1909, ligger dock söder om industriområdet. Den blandade bostadsbebyggelsen är uppförd på 1910-, 1950-, 1960- och 1970-talen. Bruksbostäderna närmast industriområdet är ombyggda och har idag ganska skiftande uttryck.

I den norra delen av samhället återfinns f d Åminne skola (Tjutaryd 2:16), invigd 1921 och nedlagd 1974, numera förskola och fritidshem. Tvåvåningsbyggnaden med brutet tak är uppförd i rött tegel, har en utkravning i teglet under takfoten och mönstermurning ovanför fönstren. Gillesalen på övervåningen fungerade under skoltiden som gymnastiksal. Omklädningsrummen inrymdes i de bevarade garderobsliknande utrymmena.

Öster om skolbyggnaden återfinns en villa, en f d lärarbostad med ursprungligen två bostäder, byggd samma år och i samma material som skolbyggnaden (Tjutaryd 2:17).

Vid Masugnsvägen 1 ligger Åminne missionskyrka (Tjutaryd 2:12). Missionshuset är uppfört omkring 1910, men byggdes om och till i mitten av 1950-talet, varvid exteriören förändrades. Kyrkobyggnaden försågs då med gult fasadtegel. Mot söder finns en femkantig absidliknande utbyggnad. Lokalen används även av pingstförsamlingen i Åminne, då denna inte förfogar över en egen lokal.

Intill Missionskyrkan, vid Masugnsvägen 2, återfinns en större villa med fasad i stående och liggande gråmålad fasspont, och med burspråk och snickerier i jugendstil. Den stora trädgården omges av ett ovanligt utformat smidesstaket.

Norr om bruksområdet, på den västra sidan av järnvägen, ligger Åminne station (Värnamo 15:2), "149 m ö h", som skylten på väggen berättar. Stationsbyggnaden är uppförd i 1 ½ våning, har en sockel i råhuggen sten och är numera försedd med en revetering i gul spritputs. Dörrarna in till expedition och väntsal ligger på byggnadens norra gavel. Söder om stationsbyggnaden ligger uthuset med avträde, med ventilationshuv på taket. Ovanför en av dörrarna återfinns texten Herrar. Stationsföreståndarens bostad är numera privatbostad, då järnvägslinjen är nedlagd.

F d banvaktstuga från 1899 efter järnvägslinjen Skåne – Småland (Värnamo 15:3)

Ett stycke söder om stationshuset ligger en f d banvaktstuga (Värnamo 15:3), nr 574 på järnvägslinjen Skåne - Småland som siffrorna ovanför dörren anger. Banvaktstugan är uppförd efter samma typhusritning som andra efter samma bana, t ex den i Mossle. Byggnaden har en fasad i gult tegel med röda tegelband som dekor. Ovanför fönster och dörrar finns en utkragning i teglet. I trädgården återfinns fruktträd, buskar och en pump och järnvägsslipers kantar gräsmattorna. Ett vedskjul ligger på den östra sidan av järnvägen.

Byggnadsantikvarisk värdering

Åminne bruk utgör riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 9, Jönköpings län). Uttryck för riksintresset; länets enda bevarade masugn samt tidstypiska gjuteribyggnader av tegel, våghus och kollada av trä, stationsbyggnad uppförd efter typritningar 1899 och järnvägslinje. I riksintresset ingår även stationsbyggnad och banvaktstuga tillhörande Åminne järnvägsstation, uppförda efter samma typritningar som andra efter järnvägslinjen Skåne – Småland. Åminne utgör en bruksmiljö med en karaktär från 1900-talets början. Järnbearbetningen var ovanligt nog baserad på sjömalm. Sammantaget motiverar detta högsta bevarandevärde. Restriktivitet iaktas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 52, 1984), Värnamo kommun.
Kulturmiljövårdens riksintressen Jönköpings län (1996), Länsstyrelsen.
Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län (1998), Länsstyrelsen.